

4. Кант И. Критика способности суждения / И. Кант. Соч.: в 6 т. – М., 1964. Т. 2. – 564 с.

5. Леббок Дж. Радости жизни. Микрокосмос / Дж. Леббок Г. Лотце – Мн.: БелЭн, 2006. – 430 с.

6. Олекса Тихий : Думки про рідний Донецький край. Том II / В. В. Овсієнко, В. Ф. Півень, Є. Б. Фіалко, М. В. Олійник. – Донецьк: ТОВ "Поліграфічний будинок "Донеччина", 2011. – 320 с.

*Темірова Н. Р.
(м. Вінниця)*

НЕЗЛАМНИЙ УКРАЇНЕЦЬ ПРО НЕЗЛАМНУ УКРАЇНУ

Донецька земля багата природою, ресурсами, а головне – людьми. Серед таких – Олекса Тихий, вчитель, правозахисник, патріот. Він гостріше за інших відчував несправедливість, через що не міг мовчати чи обмежуватися «кухонними розмовами». 1948 року Олексій Іванович, будучи дуже молодою особою, вперше заявив свою громадянську позицію, піддавши критиці кандидата в депутати, за що здобув умовне засудження. Протягом життя двічі піддавався арешту. Будучи визнаним «винятково небезпечним рецидивістом» відбував покарання в таборах особливого режиму. Незважаючи ні на нелюдські умови утримання, ні на відверті садистські знущання «служителів закону», Олекса Тихий не зламався, боровся з компартійною системою до останнього

подиху. Чим же таким небезпечним був випускник Московського університету, вчитель з Донеччини, що держава його зачиняла від зовнішнього світу? Відповідь на це питання, зокрема дають погляди О. Тихого на історію українського народу.

Влітку 1978 року з табору в Мордовії вислизнув лист українських політв'язнів Олексі Тихого та священника Василя Романюка (майбутній Патріарх Київський і всієї України-Руси Володимир) під назвою «Історична доля України. Лист українських політв'язнів. Спроба узагальнення». Його автори проголошують вищим принципом загальнонародного та загальнонаціонального співіснування «Загальну декларацію прав людини ООН», відмежовуються від політики і практики КПРС у національному питанні, від її трактування поняття демократії. У розділі «Історична доля України» на підсумок історичного нарису висловлюється побажання щодо майбутньої незалежності України. Історичні сюжети залучалися О. Тихим і для пояснення реального становища української мови та культури в Донецькій області в ряді статей [3].

Говорячи про історичні погляди О. Тихого, слід мати на увазі, що на початку 1970-х років в СРСР відбувся різкий розворот у площині історичної пам'яті, що зумовлювалося переходом комуністичного режиму від відносно збалансованої національної політики в республіках до більш репресивної в контексті форматування «нової історичної спільності – радянського народу», згадку про що буде включено до тексту останньої конституції СРСР. Ця ідея вимагала конструювання єдиної ідентичності, а отже – нівелювання національних відмінностей і «ліквідацію

буржуазно-націоналістичних пережитків», тобто всього того, що, на погляд вищої партійної бюрократії, було виявом усвідомлення самотності власної історії [4, с. 365–366]. Свої погляди на історію О. Тихий і В. Романюк висловили у час безмежного панування радянської концепції історії, яка під вивіскою «Історія СРСР» по суті подавала виклад російської історії з незначними вкрапленнями окремих сюжетів з минулого народів, які входили до складу радянської держави. Якщо говорити про Україну, то брався до уваги сюжет про Визвольну війну українського народу на чолі з Б. Хмельницьким. Навіть історія Русі подавалася в такий спосіб, що українського там нічого не залишалось. На тлі гасел про «колиску трьох братніх народів» і «віковічне прагнення українського народу до возз'єднання з російським» автори «Історичної долі України» подали цілком життєздатну схему української минувшини.

На початку статті повертається увага до єдиного можливого за радянської доби уявлення про Україну, не інакше як про невід'ємну складову Росії, котре плекалося ще з імперських часів, коли царська бюрократія не визнавала «її самотності, державности, культури, традиції, мови». Автори наголошують на подвійних стандартах радянських ідеологів, у рамках яких Україна проголошувалася суверенною державою, але постійно нав'язувалася думка, що «Україна постійно живе тільки завдяки Росії під гаслом «навіки разом» з Росією». На противагу таким гаслам наголошується, що «Україна – країна з більше чим тисячолітньою історією». Сучасно звучить їхній висновок про те, що український народ

сформувався на своїй території, тут виокремилися його мова, традиції, антропологічні характеристики, які відокремлюють їх від усіх інших народів [1].

У радянській історичній науці серед домінуючих вирізнялася концепція «єдиної давньоруської народності», що наче б то сформувалася в межах Руської держави. О. Тихий і В. Романюк Русь кваліфікують як попередницю України. Правда, автори дещо ідеалізують цю державу, наголошуючи на миролюбному характері її і не бажанні розширювати територію за рахунок сусідів, що не повною мірою відповідає дійсності. Київські князі здійснювали військові походи, в чому немає нічого дивного, адже то був час формування державного простору.

У складі Великого князівства Литовського, на їхню думку, українці «свобідно господарювали на своїй землі». Запорожці вважали себе вояками польських королів, а згодом і вояками Московських царів, ніколи не визнаючи над собою ніякої влади і становлячи незалежну військову республіку [3, с. 9].

Економічне та культурно-духовне пригноблення українців за Речі Посполитої призвело до загальнонаціональної боротьби під проводом Хмельницького. Автори наголосили на рівноправному союзі Гетьманщини та Московії, витвореному в Переяславі та пізнішими Березневими статтями. Вони загалом конструктивно оцінили ці відносини. Проблема ж полягала у постійному порушенні договірних статей московським урядом і повному їх ігноруванні Петром I, за царювання якого Україна втрачала самостійність, перетворюючись на «одну з провінцій Російської імперії».

Такі погляди були діаметрально протилежними офіційній радянській концепції, яка, зокрема викладена на сторінках 8-томного видання «Історія Української РСР». Зокрема для обґрунтування впливу російської культури на українську в другій половині ХІХ ст. використано таку сентенцію: «Високий гуманізм, викривальний характер, заклик до боротьби проти несправедливості і насильства набули в російській культурі такої сили, якої ще не знала світова культура» [4, с. 428].

У статті «Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області» О. Тихий з бурхливим промисловим розвитком у Донбасі в другій половині ХІХ ст. пов'язав прихід у пошуках ліпшої долі сюди на заробітки тисяч людей, особливо з перенаселених центральних губерній Росії. Водночас на шахти та заводи йшла й частина безземельного українського селянства. В умовах, коли шкіл було дуже мало, а українські зовсім були відсутні, українське населення мусило або русифікуватись, або залишатись без будь-якої освіти. Але, на його зауваження, і в той тяжкий час у Донецькому регіоні не вмерли почуття національної гордості і культура українців [3, с. 10].

О. Тихий у спільній з В. Романюком статті показує що втрата незалежності протягом ХVІІІ–ХІХ ст. відбувалася в усіх сферах: адміністративній, економічній, церковній, мовній, культурній. Тому вони високо оцінюють утворення Української Народної Республіки на чолі з Центральною Радою, яка згодом проголосила незалежність. З цього приводу в «Історії української РСР» зазначене наступне: «Прагнучи реставрувати буржуазно-поміщицький лад,

буржуазні націоналісти, які представляли інтереси експлуататорських класів, намагалися накинути на робітників і трудящих селян ярмо іноземного гніту» [2]. Вочевидь ідеологічна міфологізація історії на найвищому партійно-державному рівні, якій неабияк загрожували думки О. Тихого про історію.

Червоною ниттю статті «Історична доля України» проходить ідея про незалежність українського народу як вияв історичної справедливості. Тому автори, характеризуючи кожен з періодів, вказують на її вияви. Зокрема вони наголосили, що й до складу СРСР «Україна входила... як суверенна національна держава». Проте, незважаючи на участь українських діячів у розбудові радянської держави, «ВКП(б) на чолі зі Сталіном до 1937 р. шляхом винищення української національної інтелігенції, партійних і господарських кадрів, зліквідувала всі суверенні автономні права України, в тому числі і національну армію» [1]. Автори справедливо наголошують, що «будівництво соціалізму» обійшлося українському народові у 17 млн життів – розкуркулення, штучний голод 1933 р., Друга світова війна та повоєнні репресії. Це була плата за свободолюбивість. Як пишуть автори: «Українці – один з найбільш свободолюбних, демократичних за своїм життєвим укладом, трудолюбних і миролюбних народів світу». Протягом кількох століть українські землі були поділені між його сусідами, але жодні асиміляційні заходи «не знищили прихованих українцем мови, віри, традицій, прагнення до незалежності й демократії» [1].

На завершення автори статті «Історична доля України» висловили гасло, яке розкриває сутність майбутньої України: «Україна мусить стати

незалежною, демократичною, духовно багатою, матеріально забезпеченою, з високим рівнем розвитку освіти, науки, національною за суттю, змістом і формою культури державою» [1].

Отже, О. Тихий, зачіпаючи больові точки українського буття в умовах тоталітаризму, звертався до історичної ретроспективи. Його погляди дисонували з «офіційною» версією української історії, адже він дотримувався «лінії М. Грушевського», якої так жахалися очільники компартії та держави. Ось чому його намагалися ізолювати, витіснити з громадянського простору. Історичні погляди, які він сповідував, нині втілені у науковій концепції історії українського народу, підтверджені численними професійними науковими дослідженнями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історична доля України. Лист українських політв'язнів // Тихий Олекса. На перехресті думок / Упор. Людмила Огнева. – Донецьк: Музей «Смолоскип», 2013. – 438 с.

2. Історія Української РСР в 10 томах / Гол. ред. Кондуфор Ю. Ю. Т. VI. – К.: Наукова думка, 1984 [Електронний ресурс]. – Реж. доступу: <http://ulit.inf.ua/istoriya-ukrainskoy-ssr-tomah.html>

3. Тихий О. Не можу більше мовчати / Упор. В. Овсієнко, Л. Огнева, Є. Фіалко, Є. Шаповалов. – Донецьк: Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – 184 с.

4. Яремчук В. Минуле України в історичній науці УРСР після сталінської доби / В. Яремчук. – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2009. – 526 с.